

BIOXILMA XILLIKNING KAMAYISHI

Ayubova Indiraxon Xamidovna

*Islom Karimov nomidagi Toshkent Davlat
Texnika universiteti Neft va gaz fakulteti
“Ekologiya va atrof muhit muhofazasi”
kafedrası dotsenti, p.f.f.d., (PhD)*

Axrorto‘jayeva Charosxon

*Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat
texnika universiteti Neft va gaz fakulteti
Ekologiya va Atrof muhit muhofazasi
yo‘nalishi 27-24 - guruh talabasi*

Annotatsiya Ushbu maqolada bioxilma-xillikning kamayishi muammosi, uning asosiy sabablari, ekologik va ijtimoiy oqibatları hamda uni oldini olish yo‘llari keng yoritiladi. Tabiiy resurslardan noto‘g‘ri foydalanish, iqlim o‘zgarishi, urbanizatsiya va sanoatlashtirish jarayonları natijasida Yer yuzidagi ko‘plab o‘simlik va hayvon turlari yo‘qolib borayotgani ilmiy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Maqolada bioxilma-xillikning inson hayoti va ekologik muvozanatdagi o‘rni muhim ekanligi asoslab beriladi.

Shuningdek, tabiiy ekotizimlarni muhofaza qilish, barqaror rivojlanish tamoyillarini joriy etish va ekologik madaniyatni oshirish orqali ushbu muammoni yumshatish mumkinligi haqida fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar bioxilma-xillik, ekotizim, iqlim o‘zgarishi, ekologik muvozanat, biologik resurslar, urbanizatsiya, atrof-muhit muhofazasi, tabiiy boyliklar, yo‘qolib borayotgan turlar, barqaror rivojlanish

Abstract: This article examines the problem of biodiversity loss, its main causes, ecological and social consequences, as well as ways to prevent it. The study provides a scientific and practical analysis of how improper use of natural resources, climate change, urbanization, and industrialization have led to the disappearance of many plant and animal species on Earth. The article substantiates the importance of biodiversity in human life and in maintaining ecological balance.

Furthermore, it discusses that the mitigation of this problem can be achieved through the protection of natural ecosystems, the implementation of sustainable development principles, and the enhancement of environmental awareness.

Keywords: biodiversity, ecosystem, climate change, ecological balance, biological resources, urbanization, environmental protection, natural resources, endangered species, sustainable development

Аннотация: В данной статье рассматривается проблема сокращения биоразнообразия, ее основные причины, экологические и социальные последствия, а также пути ее предотвращения. Проводится научно-практический анализ того, как нерациональное использование природных ресурсов, изменение климата, урбанизация и индустриализация приводят к исчезновению многих видов растений и животных на Земле. В статье обосновывается важная роль биоразнообразия в жизни человека и в поддержании экологического равновесия.

Кроме того, рассматривается возможность смягчения данной проблемы посредством охраны природных экосистем, внедрения принципов устойчивого развития и повышения экологической культуры.

Ключевые слова: биоразнообразие, экосистема, изменение климата, экологическое равновесие, биологические ресурсы, урбанизация, охрана окружающей среды, природные ресурсы, исчезающие виды, устойчивое развитие

Kirish

Hozirgi davrda bioxilma-xillikning kamayishi global ekologik muammolardan biri sifatida qaralmoqda. Bioxilma-xillik deganda Yer yuzidagi barcha tirik organizmlar — o‘simliklar, hayvonlar, mikroorganizmlar va ularning genetik xilma-xilligi tushuniladi. Ushbu xilma-xillik tabiiy muvozanatni saqlashda, inson hayoti uchun zarur bo‘lgan resurslarni ta‘minlashda muhim rol o‘ynaydi. Ammo so‘nggi o‘n yilliklarda inson faoliyati natijasida bioxilma-xillik sezilarli darajada kamayib bormoqda.

Aholining tez sur‘atlarda ko‘payishi, sanoatning rivojlanishi va tabiiy resurslardan haddan tashqari foydalanish natijasida ko‘plab tabiiy hududlar buzilmoqda. O‘rmonlarning kesilishi, suv havzalarining ifloslanishi, qishloq xo‘jaligida kimyoviy moddalarning keng qo‘llanilishi kabi omillar tirik organizmlar yashash muhitiga salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda. Natijada ayrim turlar yo‘qolib ketmoqda yoki yo‘qolish xavfi ostida qolmoqda.

Bioxilma-xillikning kamayishi nafaqat ekologik, balki iqtisodiy va ijtimoiy muammolarni ham keltirib chiqaradi. Chunki insoniyat o‘z ehtiyojlarini qondirishda bevosita tabiatga bog‘liq. Shu sababli ushbu muammoni chuqur o‘rganish va unga qarshi samarali choralar ishlab chiqish dolzarb masala hisoblanadi.

1-rasm

Asosiy qism

Bioxilma-xillikning kamayishiga ta'sir qiluvchi omillarni bir necha guruhga ajratish mumkin. Eng asosiy sabablaridan biri tabiiy muhitning buzilishidir. O'rmonlarning kesilishi natijasida ko'plab hayvonlar o'z yashash joyini yo'qotadi. Bu esa ularning sonining kamayishiga yoki butunlay yo'qolishiga olib keladi. Ayniqsa tropik o'rmonlar bioxilma-xillikning eng boy manbai hisoblanadi va ularning yo'qolishi global ekologik muammolarga sabab bo'lmoqda.

Iqlim o'zgarishi ham bioxilma-xillikka katta ta'sir ko'rsatmoqda. Haroratning ko'tarilishi, yog'in miqdorining o'zgarishi va ekstremal ob-havo hodisalari ko'plab turlar uchun mos yashash sharoitini yo'qotadi. Natijada ayrim organizmlar yangi sharoitga moslasha olmay, yo'qolib ketadi. Dengiz sathining ko'tarilishi esa qirg'oq hududlarida yashovchi organizmlar hayotiga xavf tug'diradi.

Atrof-muhitning ifloslanishi ham muhim omillardan biridir. Sanoat chiqindilari, plastmassa mahsulotlar va kimyoviy moddalar suv va tuproqni zaharlaydi. Bu esa o'simliklar va hayvonlar sog'lig'iga salbiy ta'sir qiladi. Ayniqsa suv ekotizimlarida ifloslanish baliqlar va boshqa suv jonzoqlarining kamayishiga olib kelmoqda.

2-rasm

Qishloq xo‘jaligida zamonaviy texnologiyalarning noto‘g‘ri qo‘llanilishi ham bioxilma-xillikni kamaytiradi. Pestitsidlar va o‘g‘itlardan ortiqcha foydalanish tuproq mikroorganizmlarining yo‘qolishiga sabab bo‘ladi. Bu esa tuproq unumdorligining pasayishiga olib keladi va uzoq muddatda ekotizimning barqarorligini buzadi.

Bundan tashqari, noqonuniy ovchilik va hayvonlarni noqonuniy savdosi ham bioxilma-xillikka katta zarar yetkazadi. Ba’zi noyob hayvonlar qimmatbaho mahsulot sifatida ovlanadi va bu ularning tez yo‘qolishiga olib keladi. Bu jarayon ayniqsa himoyaga muhtoj turlar uchun katta xavf tug‘diradi.

Bioxilma-xillikning kamayishi oqibatlarida juda jiddiydir. Ekotizimlarning buzilishi oziq-ovqat zanjiriga ta’sir qiladi.

Bir tur yo‘qolsa, unga bog‘liq bo‘lgan boshqa turlar ham zarar ko‘radi. Natijada butun ekotizim izdan chiqishi mumkin. Bu esa inson hayotiga ham bevosita ta’sir qiladi.

3-rasm

Shuningdek, bioxilma-xillikning kamayishi iqtisodiy yo‘qotishlarga olib keladi. Chunki ko‘plab dorivor o‘simliklar va biologik resurslar yo‘qolib boradi. Bu esa farmatsevtika, qishloq xo‘jaligi va boshqa sohalarga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Mazkur muammoni hal qilish uchun bir qator choralar ko‘rish zarur. Avvalo, tabiiy hududlarni muhofaza qilish va milliy bog‘lar sonini ko‘paytirish kerak. Bu orqali hayvonlar va o‘simliklar uchun xavfsiz yashash muhitini yaratish mumkin. Shuningdek, ekologik qonunchilikni kuchaytirish va uning bajarilishini nazorat qilish muhim ahamiyatga ega.

Aholi o‘rtasida ekologik madaniyatni oshirish ham muhimdir. Odamlar tabiatga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo‘lishni o‘rganishi kerak. Ta‘lim tizimida ekologik bilimlarga ko‘proq e‘tibor qaratish orqali yosh avlodni ongli ravishda tarbiyalash mumkin.

Barqaror rivojlanish tamoyillarini joriy etish ham muhim yo‘nalishlardan biridir. Bu degani, iqtisodiy rivojlanish ekologik muvozanatni buzmasdan amalga oshirilishi kerak. Qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish, chiqindilarni kamaytirish va resurslardan samarali foydalanish orqali bioxilma-xillikni saqlab qolish mumkin.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, bioxilma-xillikning kamayishi zamonaviy jamiyat oldida turgan eng muhim ekologik muammolardan biridir. Ushbu jarayonning asosiy sabablari inson faoliyati bilan bog‘liq bo‘lib, uning oqibatlari nafaqat tabiatga, balki

insoniyatning o‘ziga ham salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Bioxilma-xillikni saqlash uchun kompleks yondashuv zarur bo‘lib, bunda davlat, jamiyat va har bir inson faol ishtirok etishi kerak.

Tabiatni asrash — kelajak avlod oldidagi mas’uliyatimizdir. Agar bugun zarur choralar ko‘rilmasa, ertaga ko‘plab noyob turlarni yo‘qotishimiz mumkin. Shu sababli ekologik muammolarga befarq bo‘lmaslik, tabiatni muhofaza qilish va barqaror rivojlanishga erishish har birimizning vazifamizdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. “Yangi O‘zbekiston strategiyasi” – Shavkat Mirziyoyev – Toshkent, 2021
2. Odum E. – “Ekologiya asoslari” – Moskva, 2004
3. Raven P., Berg L. – “Biologiya” – New York, 2008
4. Primack R. – “Bioxilma-xillikni muhofaza qilish” – Moskva, 2002
5. Begon M., Townsend C., Harper J. – “Ekologiya: individlar, populyatsiyalar va hamjamiyatlar” – London, 2006
6. Ricklefs R. – “Ekologiya iqtisodi va tabiiy tizimlar” – New York, 2010
7. O‘zbekiston Respublikasi “Atrof-muhitni muhofaza qilish to‘g‘risida”gi Qonuni – Toshkent, 2013
8. O‘zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirligi materiallari – Toshkent, 2022
9. World Wide Fund for Nature (WWF) hisobotlari va ekologik tahlillar – 2020–2023
10. International Union for Conservation of Nature (IUCN) “Qizil ro‘yxat” ma’lumotlari va zamonaviy ilmiy maqolalar – 2019–2024